

Kovács katáng Ferenc

Nemzetközi Ibsen Fesztivál, 2012 Oslo

Hótreál a végeken

Ha valakinek nincs ötlete arra, hogyan vihetne színre Ibsen darabot, elbújik a mester háta mögé, kiválaszt egy drámacímet, esetleg egy hangzatos mondatot a drámaíró életművéből, majd egóját megacélozva kreál a semmi köré valami trendit...

100 oslói lakost válogatott össze a két rendező. Lehetőleg minden korosztály, foglalkozás és nemzetiség képviselőit. Aztán négy napig próbáltak a Nemzeti Színház Nagyszínpadán. Mindenki kapott egy sorszámot, emlékeztetőül. S hogy dinamikus, látványos legyen a 100 perces előadás, a teret folyton mozgó, átszelő, betöltő csoportosulásokká koreografálták. Elfogadható volt az az ötlet, hogy folyton kérdezett valamelyik szereplő, amire a színen lévők igen vagy nem választ adhattak úgy, hogy a színpad megfelelő oldalára álltak. Pörgött, forgott a színpad maga is. Hol túl gyorsan, így az álló mikrofon előtt hamar elsiklott az éppen nyilatkozó oslói polgár. Hol meg lefékezve az elvárható lendületet. Ilyesféle kérdések hangzottak el, hogy “Akarsz-e királyság helyett köztársaságot? “ (nem elhanyagolható itt az az óriási poén, hogy a trónörökös a bemutatón ott ült a második sor szélén...)”, “Hazudtál-e már?”, s hasonló kérdésekre ki-ki igyekezett a válaszának megfelelő oldalra. A kérdéseket s a válaszoknak megfelelő színpadoldalt a szereplők által jól látható, balkonra erősített laposképernyőről lehetett leolvasni. Ott jelent meg a következő megszólaló sorszama és — emlékeztetőül — mondandója is. Többen természetesen fejből tudták a bemutatkozáshoz szükséges személyi adataikat, de azért látszott a nézőtérről, hogy fél szemmel a kijelző táblát lesik. Nem volt ez gond, miután a hátra-hátra forgolódo nézők nagy része is felfedezte a “súgó táblát”. De ennyi kapaszkodó, amatőr fellépőkről lévén szó, abszolút természetes és megbocsátható. Ahogy az is, ha valaki személyes adataiban bakizott, vagy a tenyeréből olvasta ki a mondandóját. Még az sem volt kínos, ha türelmüket veszítve (mert a tábla már más számát mutatta) egymás szavába vágtak, vagy a válasznak megfelelő oldalra igyekezvén összefutottak, tébláboltak. Valaki mindig az első sorba igyekezett. Valaki folyton elkésett. Valaki unott képet vágott. Valaki rájátszott az apró szerepére. Valaki másokat is igazgatott. Valaki mindig a semleges mezőben rekedt. Valakit toló kocsiban toltak, s látszott, szegény kukkot sem ért az egészsből. Valaki húzta maga után öt éves forma kisfiát, hogy időben helyére érjen. S voltak, akik a próbákon elvállalták, hogy *A nép ellenségéből* valamelyik szereplővel szegről-végről rokonnak tekintve magukat, életükből olyasmit idéznek föl, amivel igazolhatják ezt. Igen nagy fantáziát igényelt a nagyérdeműtől, hogy e világszerte gyakran játszott, s leginkább aktualizálható művet akár csak nyomaiban is felfedezhesse ezen az estén.

A díszlettelen színpad hátsó falán egy több méter átmérőjű kék folt virított. Erre

vetítve (is) láthattuk – különböző szögekből kamerázva – a színpadon zajló eseményeket. A leglátványosabbak természetesen a madárperspektívából közvetített képek voltak, amint hangyámód mozgott, amóbázott alant a 100 oslói polgár...

Esett szó környezetvédelemről, szolidaritásról, sajtó- és szólásszabadságról, népek együttéléséről. Helyére is került minden, korrekt, arányos, intelligens módon. Többszövegű csak az ütötte ki a biztosítékot, amikor valaki – a kelleténél jóval több időt szentelve a témának – egy nőalakokat ábrázoló szobrok számára létrehozandó park ellen fröcsögött. Könyörgöm! Döntsük le talán az Orleans-i szüzeket, a Justiciákat? A Milói Vénuszt vagy Zrinyi Ilona, Viktória királynő szobrát? S mi legyen a norvégok Camilla Collettjével, a Nobel-díjas Sigrid Undsettel?

Végül is időnként érdekes volt, vidám, színes, az önkéntes fellépők szimpátiát keltek, de mégis leginkább a langymeleg unalom, közhely és az elképzelések hiánya határozta meg az estet. Egy diákom másnap, az előadást elemezve, fanyalgásom láttán konzervatívnak titulált. Ezt most én bóknak vegyem?

S mi legyen azokkal – kérdezett rá nem kis gúnnyal –, akiknek valóban tetszett ez a program? Nos, nekik teremtünk a darabhoz illő körülményeket: népgyűlést, lakóközösségi napot, majálist vagy valami hasonlót.

Minden elismerésünk és tiszteletünk a fellépőké – de nem a “projekt” menedzserié. Mi pedig veregessük vállon magunkat, hogy a méltatlan helyzet ellenére is birka türelemmel hallgattuk őket és tapossal jutalmaztuk önkéntes szolgálatukat. Ha nem az Ibsen Fesztiválon, s főleg nem a nyitóelőadáson találkozunk velük, még talán büszkéek is lehetnénk az oslói polgárookra... Így csak fejcsóválással nyugtázzuk, hogy valakik nem először – s gyanítom, az oslói Ibsen Fesztiválok történetében nem is utoljára – a trendre való hivatkozással megint átverték, palira vettek bennünket. Kik is hát e jeles ötletmegálmodók? A Rimini Protokollt két német és egy

svájci színházművész alapította 2000-ben. Magyarországon is felléptek 2006-ban és 2010-ben a Budapesti Őszi Fesztiválon, 2009-ben a Tavaszi Fesztiválon a Tráfóban. Legelhíresültebb előadásaiakkal – *100% Berlin*, Marx: *A tőke I. kötet* és a *Radio Muezzin* – járják a világot. A színház határait feszegetik. Szinte eszköztele-nül, civilek mesélnek önmagukról, illetve értelmeznek adott témákat, szövegeket. (Rimini Protokoll: *A nép ellensége Oslóban* /En folkefiende i Oslo/
R: Helgard Haug, Daniel Wetzel német vendégrendezők)

Kortárs drámák vendégségben

Tapasztaljuk, hogy a kortárs drámák két végétét láthatjuk manapság a norvég színpadokon. Vagy oly szófukar és eseménytelen az előadás, hogy a nézőnek, aki borsos belépőt fizetett, magának kell kikerekítenie valamiféle történetet, s társasági beszélgetések során úgy kell tennie, mintha értené, és hévvel támogatná e mó-dit. Vagy túlfecsegik a témát a színpadon, szájbarágós, laza és képlékeny a szö-veg. Bizony, bizony nem könnyű dialógust írni! Már-már ördögi mesterség. De pl. Ibsen elég jól értette.

Az Ibsen Fesztiválok szervezői időről-időre vendégül látnak kortárs norvég szer-zőket is. Idén két fiatal drámaíró mutatkozhatott be. Arne Lygre már bizonyított korábban, 2011-ben mutatták be Párizsban az *Eltűnök* (Jeg forsvinner) című négy szereplős drámáját. S Franciaországban korábbi két darabja is színre került már, ahol a kritikusok elismeréssel nyilatkoztak a kis Norvégia nagy drámaírói hagyományairól. Ibsen és Jon Fosse után íme az új generáció is megvillantotta az orosz-lánkörmeit. Arne Lygre novelláskötettel debütált 2004-ben, s rögtön Brage-

díjjal jutalmazták érte. A két évre rá megjelent regényét a közszolgálati rádió (NRK) hallgatói választották az év regényének. Most végre Norvégiában is színpadra került az Ibsen Fesztivál meghívására. Ebben a drámában kevés szóból, viszonylag keveset is tudunk meg. Egy középkorú nő monológja a biztonságos, de gyermek nélküli otthon melegéből. Inkább segélykiáltás, mint életigenlés. Valami katasztrófa félett, krízishelyzetet vízionál. Ő végig az üres színen marad, a nézőtér első sorához közel elhelyezett néhány szék egyikén ül, időnként feláll, még közelebb lép hozzánk. Férj és feleség, valamint anya és lánya. Felváltva vagy mesélők vagy hallgatók. Szánt szándékkal nem írtam beszélgetésről, hiszen itt egymás mellett elszálló szövegek szólnak süket füleknek. Vagy a közönségnek, de leginkább mégis önmaguknak. Nem könnyíti a megértést az sem, hogy itt nem egy konkrét katasztrófáról esik szó. Lehet gondolni a thaiföldi tsunamira, földrengésre valahol, de még a 2011-es norvég tömegmészárlásra is. Katasztrófákra, szörnyűségekre egyszerre kívül- és belülállóként. A félhomályában a négy színész szinte rezzenéstelen arccal monologizál. Számunkra a darab különossége, hogy a dramaturgja magyar, az oslóban élő Ölveczky (Osztvics) Cecília. S bizonyára neki (is) köszönhető, hogy Giske Armand feszes, tömör mondatai jól megtapadnak az emlékezetünkben.

(Arne Lygre: *Eltűnök /Jeg forsvinner/*. R: Eirik Stubø)

A másik kortárs darab az ellenkező véglet. Ha nem is szószátyár, hisz a norvég alapjában amolyan székelyes beszédű, de ködként gomolyog a szöveg a játéktér felett, s laza a szövegépítkezés. Az a bizonyos puska – a dramaturgia szimbolikus tárgya – elég hamar előkerül, s már tudjuk, ha képletesen is, de hamarosan eldőrdül. Van itt sok más furcsaság is, ami a nézőkben bizonytalanságot kelt. Pl. a szimbolikus díszlet és a papírmáséból kivágott kellékek: a tányérok, az evőeszközök, a hűtőszekrény s benne a felvágottak, a zöldségek, s a gyümölcsök. A bútorok is furcsák, a nézőtér felé lejt az asztal, a tűzhely s a kanapé is.

A darab közben, a színről nem, csak a beszélgetésből gyakran eltűnő szereplő folyamatosan festegeti a további kellékeket. Ő a család egyetlen fia, aki misztikus módon folyton eltűnik, halottnak hiszik, s csak az újabb temetése után kerül megint elő. Az est folyamán a szülők mélységes, majd egyre fásultabb gyászát követhetjük soron. Végül olyannyira “megunják” fiúk gyakori halálát, hogy már közömbösen reagálnak arra, ha csapzottan, kiéhezetten megint becsönget, újabb rémtörténeteket mesélve betör a már-már normál kerékvágásba került életükbe. Végül maguk próbálják eltenni láb alól, fojtogatják, de nem bírnak vele. “Szerencséjükre” a gyakori meghalástól a fiú is legyengül, hamuszürkén elfogy, mint a cérnaszál...

Fredrik Brattberg 2010-ben írt darabja, a *Visszatérések* (Tilbakekomstene) az oslói Kortárs Dráma Fesztiválon került színre 2011-ben, majd meghívták Koppenhágába egy fesztiválra, és New Yorkban is bemutatták egy felolvasóesten. Fredrik Brattberg zeneszerzést tanult, többek között Wolfgang Plagge neves zeneszerzőnél, aki pár évvel ezelőtt lett a Magyar Kultúra Lovagja (talán ezért is játsszák Brattberg műveit Magyarországon). De műsorra tűzték már Angliában, Észtországban, Finnországban, Svédországban, Mexikóban, Amerikában. Operáját 2004-ben mutatták be Kanadában.

A mostani fesztivál zárókonferenciáján Skien kisvárosban 2012. szeptember 10.-én, e művéért, megkapta az Ibsen drámáirói díjat.

Az oslói bemutaton Tyra Tønessen rendező keveset változtatott Brattberg eredeti szövegén. Nem úgy, mint azt a 2008-ban színpadra állított Ibsen *Babaház*-ban tette. Ott csavart egy nagyot a történeten. Tora ült bele a bankigazgatói székbe, míg a munkanélkülivé vált férje, Norvald maradt otthon a gyerekekkel, s vezette a háztartást. Rank doktort is alaposan átformálta, a darab végén pl. női ruhába öltöztette.

(Fredrik Brattberg: *Visszatérések* /Tilbakekomstene/. R:TyraTønessen. A Det Norske Teatret, Oslo vendégjátéka)

Oberhauseni Nóra

A Fesztivál legformabontóbb előadása. Nóra mintha egy zenélődoboz tetejéről megszökött bábú-balerina volna. Szögletes-gépies balett-pantomin mozgása, arcára fagyott grimaszai, túlméretezett mozdulatai próbálják elhíttetni velünk, ez csak mesébe illő tündér/gonosz játék. Varázslat. Thorvald vén kéjenc, szadista, legalább harmiccal öregebb Nóránál. Féltékeny, durva, mint a pokróc, de azonnal mézesmázos, amint a színen feltűnik Kristina, Nóra fiatalkori barátnője. Rank doktor, kinek nevét találón Krankra (beteg) változtatták a német nyelvű

előadásban, botra támaszkodó, rozoga, élveteg matuzsálem. Csorog a nyála, minden női idomra tapad a szeme, a keze. Krogstad közönséges örült, mégis talán ő a legnormálisabb figura az egész darabban. Kristina talpig feketében, festett fehér arccal egyszerre a végzet asszonya és az alvilág hercegnője. Férfi/nő-faló démon. Folyton szól valami zene, időnként nagy a zürzavar, teátrális a játék. A darab végefelé az egyetlen díszletelem, a karácsonyfa peremét tűznyelvek nyaldossák, nem ég el, csak folyamatosan lángol.

A szélsőséges, torz beállítások ellenére is nagyszerű és roppant érdekes ez az előadás. S a legmegdöbbentőbb a csattanó, amikor a meggyötört, térdeplő Nóra gépiesen válaszolgat Thorvald leckéztető, kioktató intelmeire: ...igen Thorvald, igen, igen..., ...nem Thorvald, nem, nem... Majd magára maradván is, mint egy fennakadt hanglemez vagy a zenélő doboz elromlott mechanikájú táncfigurája szajkózza gépiesen ...igen Thorvald, igen, igen... ...nem Thorvald, nem, nem... S mindeközben faarccal, bábként bólogat. Hosszan, hogy mindenki jól emlékeztetőbe vessen e bemutató tanulságát. De lássunk csodát! Felpattan, mint aki rugóra jár s újra felhúzták, a színpad közepére perdül, mennyei fényben, széles mosollyal, tüllszoknyás ölébe fogja be az égből aláhulló aranytallérokat, és eszébe sincs hátat fordítani a gazdagságnak, a biztonságot nyújtó – habár időnként rabláncos, pokoli – otthonnak. Tudjuk, Ibsen a berlini ősbemutatóra, a korszellem és a direktor sugallatára, írt egy olyan befejezést is, amiben Nóra nem hagyja el a gyermekeit és az otthonát.

A darabban sok-sok utalás található Hitchcock és Fassbinder filmjeire. (*Nora oder ein Puppenhaus*, Theater Oberhausen vendégjátéka. Rendezte: Herbert Fritsch)

Belga Nóra

Az oslói Nemzeti Színház mellett más intézmények is kirukkolnak egy-két rendezvénnyel az Ibsen Fesztiválon. A Black Box alternatív műhely, befogadó színház. Közönsége fiatalos, bohó, a Művészeti Főiskola szinte minden szakáról ide járnak át "világot látni". Még Ibsen neve sem riasztotta el őket, zsúfolásig megtelt a korábban üzemcsarnokként szolgáló terem.

A színen, ami a téglalap alakú tér teljes hosszában, a nézőtér előtt tátong, csak néhány szék árválkodik, s három játékalat, amiket Nóra a darab kezdete előtt körbevisz a nézők között. Közben meséli, hogy a házasságába csak ezeket hozta magával a szülői házból. Tapogassuk meg bátran, valódi bőr, apjától kapta kislánykorában. S fecseg, csacsog, ragyog a szeme, amint beszél hozzánk, leülünk, ha talál szabad ülőhelyet, s onnan válaszol a színen ácsorgó férjének, Thorvaldnak. Kezdetét veszi az előadás, nem hunynak ki a fények, miáltal a néző végig közös fénytérben marad a szereplőkkel (habár néhány reflektor azért követi a szereplők arcát, s a különböző jelenetekhez is használnak helyzet- és hangulat-teremtő világítást).

A színtér körül, a falak mentén van néhány kellék, de csak a legszükségesebbek. Itt sétál fel s alá a színrelépésre váró közreműködő is. Itt öltöznék át, egyetlen egyszer – a táncmulatsághoz.

Az Ibsen Fesztivál végére kiderül, ez az egyetlen majdnem teljes szövegű Ibsen dráma. Rövidített, de minden jelenet a helyén van, s a leglényegesebb dolgok elhangzanak. Nem így a többi esten, ahol vagy csontig lecsupaszított drámát láthatunk, vagy maira átírt, Ibsen egyetlen dialógusát sem használó szöveget, vagy idegen szövegekkel torzítottat, s van, ahol csak az utolsó felvonás marad meg az ötből (igaz, abba sűrítik az előzőek egy részét is). Az a különös a belga Nórában, hogy hősnője csodálatosan építkezik a darab folyamán. A locsogó, csapongó csitri a szemünk láttára érik határozott, felnőtt nővé. S ezt a folyamatot a mackósan apás férj s a markáns, szemre való Rank doktor játéka végig kiválóan támogatja. Thorvald szimpatikus, a karrierjét természetes egyszerűséggel építő értelmiségi, aki szeretné Nórát szellemi partnerként maga mellett tudni. Sok színrevitel némi-leg félreértelmezi, illetve tudatosan eltorzítja Ibsen elképzelését Nóráról. Mindenképpen úgy állítják be, mint akit az apja és a férje is szándékosan gyerekként kezel s igyekszik kalickába zárva megőrizni ebben az állapotában, figyelmen kívül hagyva, hogy Nóra, ameddig csak lehet, védekezésből s hogy óvja otthonát és szeretteit, maga bújik gyermetagsége mögé, és nem törekszik felnőtté válni. Ezáltal a cselekmény folyásából nem következik természetesen, hogy Nóra egyszer csak elhagyja azt a biztonságos családi otthonát, amiért a gyermekálarcot viselte. Itt is elmegy Nóra, de Thorvald mintha megkönnyebbülne, hisz ha nem is ezt akarta, de annyi legalább történt, hogy Nóra immár dönteni kész felnőtt, és új életre szánja el magát...

A tg STAN társulat rendező nélkül alkot. 1989-ben alakult Antwerpenben, s már

a kilencvenes években a vezető társulatok közé küzdötte fel magát. Elvük a dogmamentes színház, amit a nevük is tükröz S(top) T(hinking) A(bout) N(ames). Cocteau, Anouilh, Bernhard, Pinter darabok mellett Csehovot, Shawt, Ibsent is játszanak.

(Henrik Ibsen: *Nora*, a belga tg STAN vendégjátéka)

**Vadkacsa Farkasember vérben megforgatva,
Derrida mártással, Kafka körettel**

A színpadon, közel a deszkák felett egy 6x6 méteres trambulinszerűség feszült vaskos alumíniumvázra kifeszítve. Nem akrobata mutatványra szánták, de hogy megnehezítette a szereplők szabad mozgását, az hamar kiderült. Két oldalt 3-3 alacsonyra állított mikrofon állt, s leghátul középen, az “akadálypálya” mögött is egy. A színészek e mikrofonok mögé térdepeltek, guggoltak, törökültek, s úgy idéztek hosszú-hosszú mondatokat Kafka, Derrida s mások műveiből. Valamennyi idő azért Ibsenre is jutott. Gimnazista korom szellemi játéka jut eszembe erről: a társaság tagjai találomra egy-egy könyvet emeltek le a polcra, majd belelapoztak, és – sorra kerülvén – hangosan felolvastak abból néhány sort. Jót szórakoztunk Móricz, Remarque, Ady, Németh László véletlen egymást követő sorait hallva. Nos, ilyesmi történt az ibseni s a mellé találomra illesztett vendégszövegekkel is. Felmerül a kérdés, adott-e Ibsen gondolataihoz ez valamit? Erre már egyetem éveim jópofáskodása rimel: érthetetlen, de meg lehet magyarázni!

A Nemzeti Színház nagyszínpada amúgy sötéten tátong a színészek háta mögött. Időnként látványos fényváltás következik, de ebben sincs semmi következetesség, zavart, bizonytalanságot kelt, mint még sok más egyéb. Ibsen szövege, ugyan erősen meghúzva, időről időre felbukkan, de az egyes szerepeket megformáló

színészek örökös felcserélésével majdnem kibogozhatatlan, értelmezhetetlen. Bármikor előfordulhat az is, hogy egy színésznő éppen az egyik férfiszereplő szövegét mondja, és fordítva. Ez a darab már nem Ibsenről, a klasszikus, mítoszokkal, talányokkal teli Vadkacsáról, hanem a rendező és csapata öncélúan működtetett kísérletsorozatáról szól. Minden mindennel helyettesíthető, felcserélhető. Mondják egy ideje, hogy a *szerező halott*. Most már a színész is?

Feladták a leckét, mennyi referenciát tudunk leckefüzetünkbe begyűjteni, s meddig bírjuk fűjózás és füttyögetés nélkül. Csak azok örülhetnek, akik már nagyon unták a szerintük “agyoncsepelt” Ibsen szövegeket. A napilapok híradásai is ez utóbbiak lelkesedésével vannak tele. Csak egy-két óvatos hang kérdőjelezi meg, hogy miért kell egy rendezőnek Ibsen háta mögé bújva, a Fesztivál költségvetését terhelve lobogtatnia az egóját. Kinek jó ez? A becsapott közönségnek? A jobb sorsra érdemes színészeknek? Gyanítom, csak olyan önmagukba ájult csúcsfejeknek, akik időről-időre megpróbálják az elenyésző kisebbség, vagyis a maguk képére formálni a világot.

(Henrik Ibsen: *Vadkacsa /Villanden/*. R: Anders Pauli svéd vendégrendező, az oslói Nemzeti Színház bemutatója)

Peer két négyzetméteren

A világot jelentő deszkák felülete a hat fiatal oslói színésznek mindössze kétszer egy méter. Nem tévedés! Két négyzetméter. Három lépcsőnyi magasságban, hogy a néző még jobban izgulhasson, fenn tudnak-e maradni az ötvenöt perces játékidő alatt. S ha már erre vállalkoztak, tényleg kár volt – hacsak pár percére is – lelépni onnan, s elbújni az állványzat alatt. Indokolt sem volt, de mindenképp illúzióromboló. Hamár, akkor...

A Peer Gynt könyvhű szövege még gyorsolvasással sem sűrithető 55 percebe. Végigfutnak hát a művön, szinte minden lényeges témakört érintenek. Kevés eszközzel, mimikrivel, pantomimmal, hangutánzó szavakkal, hangkeltéssel. A koreográfia külön szót érdemel, hiszen ennél pontosabb tervezésre, kivitelezésre aligha lenne nagyobb szükség, mint itt, e tenyérynyi helyen. Meglepő hát, hogy különösen sokat mozognak, bonyolult, érdekes, fantáziadús formációkat képeznek. Ugyanakkor, sokat rontva az összképen, primitív, sablonos elemek is bebecsúsznak a koreográfiába. A Dovre barlangot idéző jelenethez használnak csak disznópofa maszkokat, különben csak magukra, arc és testjátékukra s többnyire igen kifejező hanghordozásukra hagyatkozhatnak. A jelmezek feltűnően érdekesek, egyediek, különlegesek, mégis egységes a hatásuk. A tervező színekkel, apró részletmegoldásokkal kívánt a karaktereknek egyedi jelleget kölcsönözni. Az oslói Nemzeti Színháznak és a két, Párizsban végzett színész által működtetett Joker színháznak ez az Ibsen Fesztiválra készített produkciója látványos sikert aratott. A fesztivál után országos turnéra készülnek: többnyire középiskolákba. Ezt azzal alapozták meg, hogy két szerepre válogatást hirdettek az érettségi előtt álló diákok között. Így került be két 18 éves fiatal a stábba. Ezt a darabot akár Magyarországon is bemutatathatnák, mert a norvég nyelv ismerete nélkül is jól értelmezhetők a jelenetek. De figyelem, akinek klausztro- és/vagy homofóbiája van, az időnként kellemetlenül érezheti magát!

(Teater Joker: *Peer egy raklapon /Peer på en pall/*. R: Niels Peter Underland, Yngve Marcussen)

A Peer vége

Aki töviről hegyire ismeri a *Peer Gyntöt*, az zökkenőmentesen kapcsolódhatott a cselekményfolyan kellős közepébe, illetve a végébe, az ötödik felvonásba.

Peer visszatérőben szülőfalujába, hajója viharba keveredik, elsüllyed. Ebből a helyzetből kiindulva hallhatjuk Peer történetét, a halála előtti visszaemlékezéseiből. Természetesen alaposan megrövidítve.

A kör alakú színházterem szinte kínálja magát arra, hogy cirkuszi sátnak rendezzék be. Ez most és itt remekül sikerült, a piros-fehér csíkos ponyva, a feszítő-és mászókötelek, a porond közepén elhelyezett halászcsonak, az árbóc helyére állított kiszáradt fa, a csupasz ágakon lógó kacatok, üres flaskák, elsárgult fotók képek Peer világát tükröző asszociációkat ébreszteni bennünk.

Peer minden jelenetét a csónakban játssza. Szűk játéktér, de inspiráló. Leginkább csak a hangjára, arcjátékára, visszafogott gesztusaira hagyatkozhat. Remekül alakít. Sok szereplő rohangál, táncol, bolondozik körülötte, bohócok, mágusok, akrobaták, cirkuszi figurák, ugyanakkor a dialógusokból kikövetkeztethetően a darab itt aktuális szereplői: a Gomböntő, Aase anyó, Solvejg, Dovre apó, a Zöldru-

hás nő, Peer ismeretlen fia... és még mások.

S ezúttal nem Grieg ismert szvitjeit, esetleg Solvejg dalát halljuk felcsendülni a darabban, hanem Peer énekel az 1892-es daloskönyvből egy nagyon szép norvég népdalt:

Mint virág a mezőn,
Mint alma az ág hegyén,
Legénynek s leánynak olyan a dal,
De télnék tele, mikor elhal.

Szóljon hát szívből a nóta!
Életünk éneke, álma!
Oly sok itt a bú, a gond!
Szertefoszlik, ha dal fakad.

De hozzatok saját szerzeményt,
Énekeljünk régi szokás szerint!
Énekeljünk emlékezetből valamit,
A kottáskönyv az oly avitt!

(Kunszenti-Kovács Dávid fordítása)

(Henrik Ibsen *Peer Gynt*, Oskar Korsunovas litván vendégrendező.

Az oslói Nemzeti Színház Thorsov kisszínházi bemutatója)

Ausztrál Vadkacsa

L alakban ülünk a sarokban felépített 10x10 lépés nagyságú üvegkalicka előtt. Teteje is van, jól szigetelt, csak mikroporton át jut el a hang a közönséghez. Az L mindkét szára felé, felénk egy digitális óra mutatja a cselekmény napját és idejét. Nem egyszer fontos ez az információ, hiszen ugrál a történet időben előre és hátra is.

Szuperrealista előadás. Valódi a vízmedence, valódi a kacsa benne, s megkockázatom, mintha idomítva is lenne, hevesen méltatlankodik, gágog, csapkod a szárnyával amikor kell (övé az első kép). Majd egy későbbi jelenetben a medence vizében is élvezkedik, alábukik, csapkod, tollászkodik.

A szereplők mai öltözékben, ma használatos nyelvi fordulatokkal élnek. A rendező nyilatkozatából tudjuk, hogy átírta a darabot, egyetlen Ibsen dialógus sem maradt benne. De az előadás végére az is kiderül, hogy mindez Ibsen szellemében történt. Őt szerepet tartott meg az eredetiből. Az öreg Werle Al Pacino gengszter figurára van véve: öltönye, szemüvege, festett fekete haja, testtartása. Visszavo-

nulóban az üzleti élettől nem beszélget, de tárgyal a fiával. Feleségül veszi huszonéves titkárnőjét.

Az öreg Ekdal nem úgy viselkedik, mint akit megtört a börtön, a szegény. Csáládja jövőjéért – mintegy az üzlet velejárójaként – bevállalta a bűnbak szerepét.

Fia felnőni képtelen álmodozó, még a család fenntartása érdekében sem igazán tudja munkára szánni magát. Lánya, Hedvig ízig-vérig mai csitri. Minden érdekli, bújná a laptopot, ha nem foglalná azt le a neten való játékokra és fogadásokra az apja (s időnként könyvelésre az anyja).

Gregers Werle s fiatalkori barátja, Hjalmar jól megértik egymást, sörözgetnek, nosztalgiaznak. Egy ilyen iszogatás közben kerülnek szóba a család sötét, eddig feltáratlan dolgai.

A történet igazi vesztese ebben a színrevitelben is Gina, akinek nemcsak a szolgáló korában megtörtéteket kell a vállán cipelnie, hanem gyermeke halálát s férje megvetését is. Magába zuhanva guggol a sarokban.

Az üvefálnak fontos szerepet szán a rendező. Elválasztja a játék- és nézőteret. S hogy mindkét félben tudatosuljon az akadály, időről időre apró utalásokkal hívják fel rá a figyelmet. Nekitámaszkodnak, felénk fordulva dühödten dörömbölnek rajta, rajzolnak rá, fallabdázáshoz használják, stb.

A darab vége viszont az üvegfal előtt játszódik, és már nem is ibseni történet. Gina és Hjalmar évekkel később összefutnak az utcán. Akadozva indul a beszélgetésük, kiderül, a munkájuknak élnek, érvényesülnek, de reménytelenül magányosak. Azt sugallják nekünk, nézőknek, hogy talán valami újat kezhetnek. Közösen...

A társulat 1984-ben alakult Sydneyben a Nimród Központban. Ausztrália egyik vezető színháza. Ezzel az Ibsen darabbal bejárták az országukat, és számtalan díjat nyertek vele.

(Simon Stone: *A vadkacsa* /The wild duck/, Belvoir St. Theatre, Ausztrália vendégjátéka. R: Simon Stone)

Nemzetközi Ibsen-díj

Jelenleg a legrangosabb elismerés a színházi szakmában. Rangját nem csak a 300 ezer eurós díjazás adja, hanem a világon egyik legtöbbet játszott drámaíró neve is.

Kezdetben feltételként szerepelt, hogy a díjazottnak Ibsen szellemében kell alkotnia. Ezt a kitétel mára törölték az alapokmányból. 2006-ban, az oslói Ibsen Fesztiválon jelentették be a díj megalapítását, s korábban évente, 2010-től kétfévenként kerül kiosztásra. Peter Brook nyitotta a sort 2007-ben. Idén Heiner Goebbels kapta, aki 1952-ben született német zeneszerző, hangjátékíró, alternatív színházelmélettel foglalkozó professzor. Svájci és német egyetemek színházművészeti fakultásain tanít. Számtalan hangjáték szerzője, zenei szerkesztője. A nemzetközi Ibsen-díjat az idei Fesztiválon vehette át sok éves kreatív, újszerű színházi hangnyelvetremetői, zeneszerzői, fesztiválszervezői munkásságáért. Az oslói Ibsen Fesztiválra két színrevitelét is elhozta a svájci Vidy-Lausanne Színház.

Ágyúval verébre

Korábban ágyúöntő műhely volt, ma alternatív alkotóműhely, befogadó színház. Kanonhall a neve.

Főlölesleges a félelem, sem verébre, sem zongoristára nem lövünk, a szintéren egy árva lélek, egy zongorista sincs. Van ellenben kibelezett pianínó, harmónium bőven, feje, élére, oldalára döntve, egymáson, egymás mögött. Köröttünk, de mondhatnánk, mindenütt a teremben zajtkeltő szerkentyűk, villogó, puffogó, pukkanó, kattanó, zörgő, csörgő micsodák. Láthatalan kezek játszanak a billentyűkön, furfangos szerkezetek futtatják a csupasz húrokat karmoló pengetőket. Tudjuk ám, hogy mindent számítógép irányít, mégis jó arról ábrándozni a barátságatlan félhomályban, hogy léteznie

kell egy emberi kéznek, agynak, fantáziának mindezek mögött, s nem csupán a fém, az egymáson elcsúszó, mikroporttal felszerelt kőlapok, a sűrített levegővel megszólaltatott csövek, a fogaskerek kierősített csikorgása, a fémlemez keltette ézengés, a víz s a vegyi anyagok keveredéséből származó buborékok, felhőpamacok, köd és pára világa ez. A téglalap alakú műhely igény szerint praktikus rendezhető bármiféle előadásra. Az

eredeti tartóoszlopok, a vasszerkezetű tetőelemek természetes kellékei az alternatív előadásoknak. Most a csarnok egyik felében hosszában lejtősen elhelyezett 9 széksor kb. 150 ülőhelyet biztosít. Vele szemben a mérnöki precizitással beépített tér. Keresztben, kis közökkel elválasztva három vízfelület látható. Mellettük egy-egy többszáz literes, kekesen csillogóra megvilágított műanyag víztartály. Szemünk láttára ürülnek, s egyúttal emelkedik a három nagy felület vízszintje, amit oldalról sűrű lámpasor világít meg. A fenéken kézzel írott tömött sokrok. A vízfelületek vibráló remegése az oldalfalakon s a tetőn is tükröződik, olyan hatást kelt, mintha magunk is víz alatt lennénk. A medencék mellett állványokon hangszórók sorakoznak egymás mögött, megszólalásukkal egyidőben felvillan bennük egy LED-es lámpa. Kapkodjuk is a fejünket, a fényre érzékenyebbek vagyunk, a fülünk – talán a visszhang vagy egyebek miatt – gyakran becsap. Függőlegesen, a magasból három, medence szélességű áttetsző óriásvászon gördül le. A rávetített képek élessége változó. Hol a hátsó vásznon rajzolódik ki egy erdős táj, hol a legközelebbin. S amikor a hátsó felület látszik csak, hosszú monológot hallunk hangszórón át Adalbert Stifter egyik írásából (osztrák festő, író, néhány kötetét pesti nyomda készítette).

A víz felett guruló hidakon beindulnak, felénk közelednek a gépzongorák, köztük kiszáradt, kéreg nélküli facsonkok. Már egészen közel a nézőtérhez láthatóvá válnak a meghajtó mechanizmusok, az elektronikai elemeket tartalmazó nyáklapok, számítógép-alkatrészek. Bach zongoradarabot hallunk két gépzongorára. A végén szinte várjuk, hogy meghajoljanak előttünk. De csak méltósággal, lassan visszavonulnak a háttér homályába. S mintegy záróakkordként forr a vízfelület alattuk, utánuk, habzik, gomolyog a tejfehér köd, fortyogó buborékok híznak a szétpukkanásig, aztán kisimulnak a ráncok, kritálytisztá, rezzenéstelen, halványkék a víz megint. Elsötétedik a csarnok. Tapsolunk, de csak fél szívvel, mert a mester láthatatlan, nem mutatkozik, talán éppen sört iszik egy kocsmá-

lyában, talán épp egy újabb látványshow előadását egyeztetni a mechanikusokkal, a programozókkal, a vízvezetékszerelőkkel, és a pirotechnikusokkal...

(Heiner Goebbels: *Stifters Dinge* – Adalbert Stifter szövegeinek felhasználásával – a Vidy-Lausanne svájci színház vendégjátéka. R: Heiner Goebbels. Az ősbemutató 2007-ben volt Svájcban.)

A gála

Az ünneplő, hujjogató, lábbal doboló közönség előtt André Wilms és a Mondriaan Quartett közreműködésével Goebbels rendezésében az *Eraritjaritjaka* (aboriginal nyelven vágyakozást jelent) című darabot láthattuk. Az előadás a Nobel-díjas Elias Canettis bolgár születésű, szefárd író naplószövegein alapszik. (Canettis számos nyelvet beszélt, de minden művét németül írta. 1942-től mintegy ötven éven át vezette naplóját. A három kötetes mű mind az olvasói, mind a szakmai körökben nagy sikert aratott.)

A feketepadlójú, sötét oldal- és hátsófüggönnyel körbezárt nagy térbe négy muzsikussal érkezik. Sosztakovics egyik vonósnégyesét játsszák. A közönség nagyjából számíthatott erre, hisz pillanatokkal korábban vette át a filozófiát, zeneszerzést tanult rendező a Nemzetközi Ibsen-díjat. Gondolhattuk, hogy nem szokványos előadással szórakoztat majd bennünket. Mégis zavart köhintések hangzanak fel innen-onnan. Két tétel után ingujjra vetkőznek a zenészek, s az est további részében már csak két alkalommal jut nekik szólószerep, amúgy játékkal, hangeffektusaikkal kísérik végig az előadást.

Egy világosszürke öltönyös, őszhajú, koros férfi érkezik. Mély, kellemes hangja betölti a körötte tátongó hatalmas, üres színpadot. Franciául beszél, az angol felirat a feje felett, a magasban olvasható (a rendező nyilatkozata: szereti a feliratozást, mert kiemeli az írást, az olvasás fontosságát, egyben távolságtartó, megakadályozza, hogy a nézők túl közel férközhessenek a színtérhez!).

Kifehéredik egy nagy négyszög a színpad közepén. A kuglibabuk sötétséggel

körbezárt játéktere. A színész a középső figura pozíciójából követi és kommentálja a körötte zajló eseményeket. Folyton hátsó megvilágításban. Amint elmozdul saját tengelye körül, az eléje vetülő árnyéka követi. Vagy mintha ő követné a picivel hamarabb mozduló árnyékot. A sötét tónusú térben árnyéka fehér.

Állatok nélkül mi lenne velünk? Ezen gondolkodik fennhangon, miközben begördül a színre egy vari-lite távirányítható mobil reflektor. A kétméteres antennacsáp nélkül pont olyan, mint a nagyszínpad megvilágítását szolgáló reflektorok némelyike. Apró kerekeken gördül, valóságos fekete csápbogár. Kezdetben gyanakvó, de egyre kezesebb, barátságot köt a narrátorral.

Minden színész hálásan fogadná a soronkövetkező monológot: egy karmester impulzív

megnyilvánulása saját különös helyzetéről (szemben az alkotói folyamatban társ zenészek, de a háta mögött a befogadó közönség...) és szerepéről (tőle függ minden).

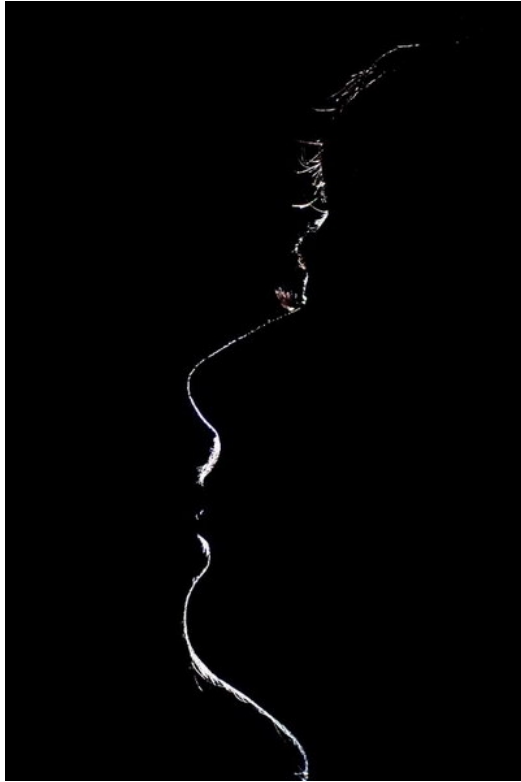
A hátsó falra egy hófehér falú kétszintes, négy ablakos sátortetős ház kontúrja vetül. Innentől hatalmas fordulatot vesz a játék. A színész felöltöbe bújik, lejön a színpadról, kimegy az előtérbe. A színpad szelétől elindulva egy videóművész követi kézi kamerával. Az utcára lépnek, a színész hátát látjuk s a színház előtti járókelőket. Az ott várakozó gépkocsiba ülnek, a bal hátsó ülésre a színész, a vezető mellé a kamerás. Elindulnak a késő délutáni oslói forgalomba. A mozgókép betölti a hátsó színfal előbb házalakját. Egy idő után hősünk kiszáll, gyalog folytatja útját, betér a kisboltba, ásványvizet vesz, norvégul köszöni meg, és távozik. Egy lépcsőházba lép, saját kulccsal nyitja a földszinti lakást. Kameraváltás (egy másik videóművész kapcsolódik be a "szemfényvesztésbe"). Hősünk levelet talál az előszoba padlóján. Ő, aki még soha nem kapott levelet. Íróasztalához ül, izgatottan bontja fel. Naná, hogy nem tudjuk meg, hogy mi áll benne. Hagymás tojásrántottát süt, amúgy tipikus, egyedül élő, de rendmániás férfi-módra... Evés közben jól láthatóan az aznapi oslói újságot olvassa. Kamera- és nézőpontváltás, kivilágosodik a hátsó fal négy ablaka. Látszik hősünk feje (otthonából a színpadi otthonába tért meg), de a videó közvetítette képe is, mert most a színfal mögött berendezett otthon képei vetítődnek a ház külső falára. A zenészek is bent ülnek már, s játszanak valamit. Alakjuk fel-fel tűnik az ablakokban és a kivetítőn is.

A zárójeletben a négy zenész előmerészkedik a háttérből, zaklatott, több, hangot keltő eszköz megszólaltatását is igénylő művet játszanak óriás méretű kottából. Mintha az ímént otthonol szolgáló ház BABAHAZ lenne csak (erre utalt a darab elején a színre behozott, sátortetős, ölbe vehető házmodell is), s benne a zenészek apró figurák, bábok.

Utazás az összetett művészetek világában. Fény, emberi hang, a zeneszerszámok sokszínű megszólaltatása, jelenidejű és rögzített mozgókép egyvelege. Multiművészet. Így együtt egy színház kulisszái között, Oslóban, a 2012-es Nemzetközi Ibsen Fesztivál gálaestjén.

(Elias Canettis, Heiner Goebbels: *Earitjaritjaka*, a Vidy-Lausanne svájci színház vendégjátéka. R:Heiner Goebbels)

Székely János fotója